

Venäläis-suomalainen kulttuurivaihto ja mystinen Herra Grosswald

Valeuutiset eivät ole yksin meidän aikamme mediailmiö. Sanomalehdistössä levisi perusteettomia tai tarkistamattomia huhuja, juoruja, piloja, valheita ja mystifikaatioita 1800-luvulla tämän tästä. Pietarin venäläinen sanomalehdistö näyttää keksineen omiin tarpeisiinsa 1870-luvulla pietarinsuomalaisen kääntäjä- ja välittäjäpersoonan nimeltä herra Grosswald, jonka väitettiin suomentaneen muun muassa Krylovia, Puškinia, Turgenevia ja Ostrovskia sekä osallistuneen muutenkin venäläis-suomalaiseen kulttuurivaihtoon esimerkillisenä keisarikunnan lojaalina alamaisena. Herra Grosswaldia tai tämän suomennoksia ei kuitenkaan kukaan ole nähnyt, joten hän ja hänen tuotoksensa jäivät viittauksiksi vailla todellisuuspohjaa. Suomalaiset sanomalehdet kierrättivät ja kommentoivat pietarilaislehtien sisältämiä suomalaisia lukijoita kiinnostavia uutisia, myös herra Grosswaldia koskevia mainintoja. Lopulta suomalaistoimitukset päätyivät kuitenkin epäilemään herra Grosswaldin olemassaoloa. Teen artikkelissani kirjallisuushistoriallisen ja kontekstualisoivan lähiluvun herra Grosswaldia käsittelevistä sanomalehti uutisista ajalta 1875–1892.

Tomi Huttunen

Venäläisen kirjallisuuden suomennoshistorian alkutaival on aiemmassa tutkimuksessa tulkittu verkkaiseksi ja myöhäsyntyiseksi. Jos lammilainen kirjailija Fredrik von Platen (1790–1868) oli kääntänyt Puškinia ruotsiksi suoraan venäjältä (ei siis esimerkiksi ranskan välityksellä) niinkin varhain kuin vuonna 1825, löytyvät varhaisimmat venäläisen kirjallisuuden suomennokset nykytietämyksen varassa 1840-luvulta. Venäläistä kirjallisuutta alettiin suomentaa aktiivisemmin vasta 1880-luvulla. Varhainen suomennoshistoria edellyttää yhä täydentävää taustoitusta,¹ sillä tuo historia sisältää epätasällisyyksiä, väärinkäsityksiä ja virheitä. Suurena puutteena voi pitää sanoma- ja aikakauslehdistössä ilmestyneen kaunokirjallisuuden historiaa, sillä se on kirjoittamatta. Kansalliskirjaston digitoiman sanoma- ja aikakauslehtiaineiston

avulla tämä työ helpottuu huomattavasti, ja samalla paljastuu odottamattomia ilmiöitä ja toimijoita, kuten tämän artikkelin aiheena oleva arvoituksellinen herra Grosswald.

Grosswaldin nimi ilmestyi Pietarin venäjänkielisen sanomalehdistön sivuille 1870-luvun puolivälissä ja päättyi suomalaislehdistön tietoon levittäen samalla vuoteen 1892 jatkunutta omalaatuista kertomusta kirjallisesta ja kulttuurisesta välittäjäähahmosta Suomen ja Venäjän välillä. Kuten pyrin artikkelissani osoittamaan, tämän välittäjäähahmon olemassaolo on kuitenkin asetettava kyseenalaiseksi. Sen sijaan hänen funktionsa on kiinnostava Suomen ja Venäjän suhteiden kannalta, sillä kysymys Suomen, suomalaisten ja suomensukuisten lojaaliudesta Venäjän keisarikuntaa kohtaan vaikuttaa olleen Grosswaldin erillisiä ilmaantumisia yhdistävä aatteellinen viitekehys. Grosswaldin hahmo ilmestyy poikkeuksetta pikku-uutisissa, mitä ilmeisimmin palstantäyhteiksi kirjoitetuissa jutuissa, joita sanomalehdet päivittäin tarvitsivat. Ilmiö on sinänsä marginaalinen, mutta toistuvuutensa ja historiallisen kontekstinsa johdosta venäläisen kirjallisuuden varhaisimman suomennoshistorian näkökulmasta mitä kiinnostavin. Tämän vuoksi teen seuraavassa kirjallisuushistoriallista ja kontekstualisoivaa lähilukua niistä tarinoista, jotka herra Grosswaldia käsittelevistä sanomalehti uutisista keriytyvät. Sikäli kun itse Grosswald osoittautuu viittaukseksi vailla todellisuuspohjaa, historiallinen tutkimus voi kohdistaa huomionsa vain niihin kehyksiin, joissa hänen kulloinenkin esiintymisensä tapahtuu. Lähtökohtaisena kehyksenä toimii venäläisen kirjallisuuden ensimmäisten suomennosniteiden historia.

Kysymys ensimmäisestä suomennosniteestä

Hyvin ymmärrettävistä syistä Venäjän kansallisrunoilija Aleksandr Puškinin pienoisromaanin *Kapteenin tytär* on perinteisesti mutta virheellisesti pidetty erillisjulkaisuista ensimmäisenä venäläisen proosan suomennoksena. Se ilmestyi joulukuussa 1876 Karl Gustaf Samuli Suomalaisen (”Samuli S.”, 1850–1907) käännöksenä. Julkaisuajankohdan vahvistaa esimerkiksi kustantaja Waldemar Churbergin 6.12.1876 julkaisema sanomalehtimainos, jossa tuoretta käännöstä kaupiteltiin rinnan kirjallisesti hyvin tuotteliaan Samuli Suomalaisen muiden julkaisujen kanssa. Pietarilaissyntyisen Samuli Suomalaisen, monialaisen sivistystoimijan (ks. Tiitinen 1972; Kivistö & Paloposki 2007; Paloposki 2018), rooli venäläisen kirjallisuuden suomennoshistoriassa on kiistämättömän tärkeä. Paitsi Puškinia, hän suomensi Gogolia, Turgenovia, Tolstoita, Korolenkoa ja Gorkia. Eläkkeelle jäätyään hän omistautui tyystin kaunokirjallisuuden kääntämisenelle ja saatuaan valmiiksi Turgenovin *Isät ja pojat* sekä Tolstoin *Jumalallista ja inhimillistä eli vielä kolme kuolemaa* hän oli vielä ryhtymässä suomentamaan tuon ajan uusinta venäläistä kirjallisuutta.² Tämä käy ilmi kirjeestä vuodelta 1907, jolloin hänen ystävänsä taiteilija, toimittaja ja käsikirjoittaja Sergei Životovski (1869–1936) suositeli, että Samuli Suomalainen suomentaisi Andrejevia, Kuprinia, Nemirovitš-Dantšenkoa ja Pisemskiä. Valitettavasti Suomalainen kuoli jo saman vuoden keväänä, eikä tämä sen aikaisen nykykirjallisuuden suomennoshanke koskaan toteutunut.³

Kapteenin tytär ei kuitenkaan ollut aivan ensimmäinen erillisjulkaisu suomennosnide, sillä jo keväällä 1876 ehti ilmestyä Jyväskylässä Weilin & Göösin kirjapainossa Ivan Turgenovin pienoisromaanin *Ravintola tien syrjässä* (*Postojaly dvor*). Kirjapainon toinen perustaja Aleksandr Georg Weilin (1823–1889) oli lähtöjään viipurilainen venäjän kielen opettaja, joka oli opiskellut myös stipendiaattina Kazanissa 1847–49. Hän oli perustanut Jyväskylään kirjakaupan ja yhdisti yritystoimintansa Karl Gustaf Göösin (1837–1917) kanssa syksyllä 1872. On toki mahdollista, että Weilin itse teki käännöksen. Se julkaistiin vuoden 1876

alussa saman yrityksen painaman sanomalehti *Keski-Suomen* jatkokertomuksena,⁴ mutta toistaiseksi suomentajasta ei ole varmuutta, eikä Samuli Suomalainenkaan mainitse kääntäjää kirjasta tekemässään arvostelussa (Suomalainen 1876, 218–219).⁵ Noina vuosina Turgenevin kertomuksia ilmestyi suomalaislehdissä sekä suomeksi että ruotsiksi, ja näin hänestä tuli ensimmäinen tunnettu venäläinen kirjailija Suomessa (Karhu 1964, 47–48; Hellman 2008, 59–67). Vuonna 1872 oli ilmestynyt ensimmäisenä Turgenev-suomennoksena pidetty kertomus ”Laulajat” (”Pevtsy”), joka julkaistiin *Kirjallisen Kuukauslehden* sivuilla. Se saattaa tosiaan olla ensimmäinen julkaistu Turgenev-suomennos, joskin senkin suhteen on syytä pitää vielä mieli avoimena. Nimittäin kirjailijanimellä Suonio tunnettu fennomaani Julius Krohn (1835–88), tuolloin Helsingin yliopiston suomen kielen ja kirjallisuuden dosentti, oli aikeissa julkaista Turgenevin kertomuksen ”Onneton” (”Nestšastnaja”) suomeksi osana Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran vuoden 1870 *Novellikirjasto*-sarjaa, mikä käy ilmi sarjan vihkojen takakansista.⁶ Tuo sarja tuli kuuluisaksi ennen muuta siitä, että siinä julkaistiin ensi kertaa Aleksis Kiven *Seitsemän veljestä* juuri samaisena keväänä 1870. Kun sitten Julius Krohn perusti vuonna 1873 viikkolehti *Suomen Kuvalehden*, hän toi heti lehtensä kolmanteen numeroon käännökset Turgenevin kertomuksista ”Pjotr Petrovitš Karatajev” (Turgenev 1873a) ja ”Ligov” (Turgenev 1873b). Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran ”keskustelumuksissa” eli pöytäkirjoissa ei ole mainintaa Turgenev-käännöksestä, eikä se ole päätynyt myöskään J.V. Snellmanin vuonna 1870 tekemään käännöskirjallisuuden suunnitelmaan (ks. Sulkunen 2004, 160–161).

Ensimmäisistä Turgenev-suomennoksista puhuttaessa on tärkeää mainita myös Edward Wilhelm Palanderin (1845–1914; vuodesta 1907 Suolahti) nimi, sillä lähestyttyään Euroopassa mainetta niittänyttä venäläiskirjailijaa kirjeitse hän sai lopulta saksankielisen vastauksen, jossa Turgenev antoi luvan kertomustensa suomentamiseen. Maaliskuulle 1882 päivätyyn kirjeeseen on liittynyt etenkin venäläisessä Turgenev-tutkimuksessa sitkeitä väärinkäsityksiä. Kirjeen vastaanottaja E. W. Palander ei suinkaan ollut ruotsalainen lehtimies (vrt. Mostovskaja 2003, 441 ja Varentsova 2016, 182), vaan Inkerin Kupanitsan kylässä syntynyt hämeenlinnalainen lyseon venäjän ja saksan kielen opettaja sekä Helsingin yliopiston venäjän kielen ylimääräinen lehtori (ks. Hellman 2008, 64–67). Hän julkaisi paitsi venäläisen ja saksalaisen kirjallisuuden koululukemistot, myös ensimmäisen Suomessa painetun venäläisen kirjallisuuden historian ja toimi myös *Hämeen Sanomien* toimittajana.⁷

Turgenev-suomentaja, jolle kirjailija antaa kirjeessä julkaisuluvan, ei suinkaan ollut kuulu kirjailija Juhani Aho, kuten virheellisesti on tulkittu (vrt. Turgenev 1968, 215), vaan Palanderin oppilas Hämeenlinnan lyseosta, Karl Severin Ahonius (1860–1937), joka hakeutui venäjän opintoihin Helsingin yliopistoon ja josta sittemmin tuli Helsingin ruotsalaisen lyseon rehtori. Ahonius kertoo julkaisemattomissa muistiinpanoissaan,⁸ kuinka Palander nimenomaan yli puhui vasta valmistuneen ylioppilaan kääntämään Turgenevia ja lupautui myös kirjoittamaan kirjailijalle Pariisiin henkilökohtaisen kirjeen tiedustellakseen käännöslupaa. Turgenevin kirjeen Ahonius ripusti seinälleen kultakehyksiin ja ryhtyi toimeen suomentaen sekä *Asjan* että *Kolme kohtausta*, jotka ilmestyivät omina niteinään ja saivat myötäsukkaiset maininnat Arvid Genetziltä *Valvoja*-lehdessä. Seuraavana vuonna Ahonius (nimimerkillä Auramo) julkaisi myös kertomukset *Ensi Lempi* sekä *Aattona*. Turgenev-käännöstensä ansiosta Ahonius sai rohkaisua venäjän-opintoihinsa ja hakeutui stipendiaatiksi Venäjälle syksyllä 1885.

Mystinen kääntäjä ilmestyy

Venäläisen kirjallisuuden suomennosten varhaishistoria kulkee erottamattomasti rinnan sanomalehdistön kiihkeän kehitysvaiheen kanssa. On hyvä muistaa, että esimerkiksi Toppelius, joka toimitti *Helsingfors Tidningar* -sanomalehteä 1840- ja 1850-luvuilla, käytti säännöllisesti lähteenään laajaa kansainvälistä aineistoa lehdistä, kuten *St. Petersburgische Zeitung*, *Post- och Inrikes Tidningar*, *Augsburger Allgemeine Zeitung*, *Journal de St. Pétersbourg*, *L'Indépendance Belge*, *La Presse*, *Le Siècle* tai *Journal des Débats* (Nivala, Salmi & Sarjala 2018, 11–12). Faktojen pitävyys ei suinkaan ollut tuon ajan journalistiikassa etusijalla, sillä tiedon leviäminen oli paljon tärkeämpää. Niinpä sanomalehdet levittivät kuulopuheita, huhuja ja juoruja, joita toiset lehdet puolestaan kierrättivät. Jos sanomalehtiä oli vuonna 1860 Suomessa 17 nimekettä, oli niitä vuonna 1889 jo kolminkertainen määrä eli 52. Ja jos vuonna 1860 suomalaisten sanomalehtien yhteislevikki oli alle 13 000, niin vuonna 1885 levikin on laskettu olleen jo yli nelinkertainen, yli 56 000 kappaletta. (Ks. Tommila 1988, 280–288.) Tämän mittakaavan kasvu ei voinut olla vaikuttamatta myös kirjailijoiden, kääntäjien ja kustantajien elantoon ja toimintaan, niinpä he useimmiten olivat muiden toimiansa ohella sanomalehtialalla. Kaikki edellä mainitsemani toimijat, venäläisen kirjallisuuden välittäjät Suomalainen, Palander ja Krohn olivat sanomalehtimiehiä – toimittajina kunnostautuivat myös esimerkiksi kirjailijat Minna Canth, Juhani Aho, K.A. Tavaststjerna ja Kaarlo Kramsu.

Tätä taustaa vasten on ymmärrettävää, että suomennosten varhaishistorian tutkimuksen korvaamattomaksi avuksi tulevat tänä päivänä myös Kansalliskirjaston digitoituidet sanomalehti- ja aikakauslehtiaineistot. Niiden ansiosta törmäämme esimerkiksi 1870- ja 1880-lukujen suomalaisissa sanomalehdissä toistuvasti mainintoihin arvoituksellisesta Pietarin kaupungissa toimineesta suomalaiseksi väitetystä kulttuurivaikuttajasta ja kääntäjästä, herra Grosswaldista. Mutta oliko herra Grosswald olemassa vai ei? On useita syitä olettaa, että herra Grosswald oli jonkun keksintö ja että hänet keksittiin nimenomaan Pietarin sanomalehtimaailmassa 1870-luvulla, todennäköisesti pietarilaisen sanomalehden *Novostin* piirissä. Ensimmäisen kerran hän ilmestyy *Novostin* sivulle (aikakaudelle tyypillisessä sukunimen lyhennyksessä muodossa ”Gr–”) 31. toukokuuta vuonna 1875. Lehden etusivulla ilmestyi pikku-utinen siitä, että Ivan Krylovin faabeleita käännetään ensi kertaa suomen kielelle:

Krylovin faabelien käänös. Meille kerrotaan, että hra Gr–, kotiseutumme erään kylä-koulun opettaja, on saanut valmiiksi ja saattaa julkaistavaksi käänöksen Ivan Krylovin koottuja eläintarinoita suomen kielelle. Käänös sisältää myös kirjailija Krylovin lyhyen elämäkerran. Samalla meille ilmoitetaan, että samainen hra Gr– on koonnut merkittävän määrän suomalaisia legendoja ja lauluja, jotka hän aikoo myös julkaista venäjän kielelle käännettyinä. Suomen kieltä hyvin tuntevien tahojen mukaan Krylovin käänökset on tehty erittäin hyvin, äärimmäisen taidokkain säkein. (Novosti 1875, 1.⁹)

Uutiselle tyypillisiä muotoiluja ovat ilmaisut, kuten ”meille kerrotaan” (nam govorjat) ja ”meille ilmoitetaan” (nam soobštšajut), jotka ovat hyvin tavallisia näennäisperusteluja moisille pikku-uutisille tuon ajan *Novostin* sivuilla ja tulevat kronikkapalstojen tavaramerkeiksi pietarilaislehdissä tulevana vuosikymmeninä. *Novosti* oli vuonna 1871 perustettu skandaalilehdeksikin haukuttu aviisi, joka ei läheskään aina pitäytynyt hyvässä journalistisessa tyylissä ja joka viljeli myös perusteettomia juoruja aikalaislukijoiden tuntemista tapahtumista (ks. Sonina 2004, 88). Tällöin lehden päätoimittajana oli Julius Schreier (1835–87), myös

pietarilaisten ”reporttereiden kuninkaaksi” tituleerattu värikäs persoona. Puolalaissyntyinen Schreier työskenteli Pietariin saavuttuaan vuodesta 1869 sisäasiainministeriössä, mutta sanomalehtimaailmassa hänet tunnettiin kyseenalaisista metodeistaan sekä siitä, että hän tarjosi lehdessään kanavan poliisiviranomaisille ajankohtaisten uutistapahtumien valottamiseen. *Novostissa* julkaistiin hänen aikanaan runsaasti epäilyttäviä tai tuulesta temmattuja uutisia, ja paatuneen oloisen Schreierin kyynistynyt kysymys ”kuka edes uskoo lehtimiehen kunniasanaan?” on jäänyt elämään hänen kuolemattomana tokaisunaan.¹⁰ (Stepanov 2017, 132.) *Novostin* toimituksen tuon aikaista arkistoa ei tiettävästi ole olemassa, joten arvelut ensimmäisen Grosswald-uutisen alkuperästä jäävät otaksumiksi. Ainakin se on syntynyt Julius Schreierin myötävaikutuksella, ellei sitten suoraan hänen toimestaan.

Lehden maine alkoi kohentua marraskuussa 1876, kun päätoimittajaksi ryhtyi Osip Notovitš (1849–1914), jonka onnistui ajan myötä muuttaa *Novosti* epämääräisenä pidetystä julkaisusta merkittäväksi poliittiseksi ja kirjalliseksi sanomalehdeksi (Sonina 2009, 87). Notovitšin kaudella lehden sivuilla alkoivat esiintyä kuuluisat kirjailijat Vladimir Nemirovitš-Dantšenko ja Nikolai Leskov sekä taidehistorioitsija Vladimir Stasov, minkä lisäksi *Novostissa* debytoi myös nuori Sergei Djagilev. Mitä taas tulee suomalaislehdistön käyttämiin venäläisiin lähteisiin 1800-luvun lopulla, niin *Novosti* oli ehdottomasti yksi tärkeimmistä *Novoje vremjan*, *Moskovskije vedomostin* ja *St. Petersburger Zeitungin* ohella (Tommila 1988, 594), eli lehden uutisantia seurattiin Suomessa ahkerasti. Ei siis ihme, että juuri mainitut lehdet tulevat vastaan myös herra Grosswaldia koskevan uutisoinnin lähteinä.

Huolimatta tiedonlähteen silloin vielä kyseenalaisesta maineesta tämä nimenomainen uutinen Grosswaldin Krylov-suomennoksesta noteerattiin saman tien joissakin suomalaislehdissä. 23. kesäkuuta 1875 sekä *Morgonbladet* että *Finlands Allmänna Tidning* painoivat todeksi kuvittelemansa tiedon ruotsiksi nimittäen hra Gr–a inkeriläiseksi kansakoulun opettajaksi (*”lärare vid en folkskola i Ingermanland”*). Seuraavina päivinä uutinen julkaistiin myös muissa ruotsinkielisissä sanomalehdissä, *Hufvudstadsbladetissa* jopa kahteen kertaan (sekä 24. että 27. kesäkuuta). Suomalaislehtien innostus on sikäli ymmärrettävää, että jos tuollainen käänös olisi todellisuudessa ilmestynyt vuonna 1875, olisi se ollut paitsi ensimmäinen Krylov-suomennosnide, myös ensimmäinen tuntemamme venäläisen kirjallisuuden suomennosnide ylipäänsä. Ennen tätä oli joitakin yksittäisiä Krylovin faabeleita ilmestynyt suomeksi ja niistäkin oli jo kirjoitettu lehdissä. Esimerkiksi *Päivätär*-lehdessä (Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran julkaisu) ilmestyi vuonna 1865 faabeli siasta (*”Pikku satu”*), joka toimi kuvituksena *Päivättären* ja *Suomettaren* välisessä riidassa. Todellisuudessa hra Gr:n tekemää Krylov-suomennosta ei tiettävästi kuitenkaan koskaan ilmestynyt. Ensimmäinen tunnettu Krylov-suomennosnide ilmestyi vasta vuonna 1913. Tuolloin kyse oli Sakari Putron (1856–1931) käänöksestä. Putro puolestaan oli ihan oikeasti inkeriläinen kansakoulun opettaja ja lehtimies, Inkerin vanhimpiin seurakuntiin lukeutuvan Tuutarin (Duderovo) merkkimiehen eli Mooses Putron veli.

Toinen tärkeä seikka ensimmäisessä julkaistussa Grosswald-uutisessa on hänen väitetty aikeensa kerätä suomalaisia legendoja ja lauluja ja julkaista niitä puolestaan venäjäksi Venäjällä. Tämä kytkeytyy luonnollisesti ajankohtaiseen suomen kielen tutkijoiden toimintaan Pietarin ympäristössä. On kuitenkin aiheellista kysyä, miksi pietarilaislehtiä alkoi kiinnostaa suomen kielen asema Pietarissa tai suomen kielen asema ylipäänsä 1870-luvulla? Luultavasti siksi, että suomen kielen aseman edistäminen tarkoitti väistämättä ruotsin kielen aseman heikentämistä, mikä puolestaan ainakin välillisesti edisti venäjän kielen asemaa: ”Kun suomalaisuutta ei potentiaalisena valtiollisena vaarana otettu vakavasti, oli Venäjällä päteviä

syitä tukea suomalaisuusliikettä, joka erotti Suomen suuriruhtinaskuntaa Ruotsista ja vääjäämättömästi myös samalla lähensi sitä Venäjään” (Vihavainen 2004, 24). Herra Grosswald näyttää ensiesiintymisellään liittyvän tämänkaltaiseen tukeen.

Grosswald tarttuu kivääriin

Toisen kerran tämä arvoituksellinen venäläisen kirjallisuuden suomentaja vaikuttaa ilmestyneen uutisiin syksyllä 1877, mutta tällä kertaa hyvin erilaisessa roolissa. Sanomalehti *Uusi Suometar* kirjoitti *St. Petersburger Zeitung* -lehteen viitaten seuraavaa:

Suomalaisia sodassa. ”St. Petersburger Zeitung” tietää kertoa, että 17 nuorta suomalaista, jotka ovat käyneet korkeampain oppilaitosten läpi, ovat 20 p[äivänä] t[ätä] k[uuta] vapaaehtoisina lähteneet sotatantereelle tappelemaan turkkilaisia vastaan. Niiden joukossa on myös eräs hra Grosswaldt, joka kääntämällä venäläisiä näytelmiä ja muita teoksia suomeksi on tehnyt itsensä tunnetuksi kirjallisessa maailmassa. (?) (*Uusi Suometar* 1877.)

Aiempaa mainintaa herra Grosswaldin koko nimestä en ole löytänyt. Nimi (kyrillisin kirjaimin kirjoitettuna Grosvald ja latinalaisilla aakosilla Grosswaldt, Grosswald, Grosvalds tai Grosvald) viittaa pikemmin baltiansaksalaiseen kuin suomalaiseen tai inkerinsuomalaiseen taustaan. Tämän ajan Pietarin osoitekirjoista tai inkeriläisseurakuntien luetteloista en ole kyseistä sukunimeä myöskään löytänyt. Tämä on myös tiettävästi ensimmäinen uutinen, jossa mainitaan Grosswaldin tehneen näytelmäsuomennoksia. Merkille pantavaa on lisäksi, että uutisen perään on lisätty kysymysmerkki, joten jonkinasteista epäilyä uutinen on *Uuden Suometaren* toimituksessa herättänyt.

Turkin sota oli vuonna 1877 tietenkin ajankohtainen sekä Venäjän ulkopolitiikan kannalta tärkeä tapahtuma, joka vaikutti vahvasti myös Suomessa, sillä sotaan osallistui noin 900 suomalaista sotilasta. Kyse on Suomen kaartista eli toiselta nimeltään Henkikaartin 3. Suomen Tarkk’ampujapataljoonasta (*Leib-gvardii 3-i strelkovyi Finski bataljon*). Sodan alussa, toukokuussa 1877, viisi suomalaisupseeria valittiin Venäläiseen kaartiin (Suistola & Tiilikainen 2014, 13), mutta loput Suomen kaartista liittyivät sotaan syyskuussa 1877. Sotaan osallistuneet suomalaiset julkaisivat sittemmin muistelmiaan ja lauluja, joista tuli tärkeä osa suomalaista populaarikulttuuria. ”Oi kallis kotimaa” -tyyppisissä lauluissa korostuu paitsi suomalaisuus, myös uskollisuus Venäjän imperiumia kohtaan, toisin sanoen virallinen poliittinen historia. Niissä säilyneissä listauksissa, muistelmassa tai tutkimuksissa, jotka Turkin sotaa käsittelevät, ei kuitenkaan esiinny herra Grosswaldin nimeä. Sen sijaan uutisessa huomion kohteeksi nousee Pietarin suomalaisten lojaalius Venäjän imperiumia sekä tsaari Aleksanteri II:ta kohtaan, ja vapaaehtoisena sotaan lähtevä Grosswald vaikuttaa näyttelevän venäläisten kannalta esikuvallisen Pietarin suomalaisen roolia.

Grosswald näyttämöllä

Syyskuussa 1879 herra Grosswald liitettiin suomenkieliseen teatteritoimintaan Pietarissa. Lähteenä oli tällä kertaa *Novoje vremja* -lehti:

Olemme kuulleet, että Pietarissa asuvien yhteisömmä koulutettuun osaan kuuluvien suomalaisten keskuudessa on hra Grosswaldin, joka on joidenkin venäläisten teosten

suomentaja, aloitteesta syntynyt ajatus perustaa suomalainen teatteriryhmä, joka järjestäisi tulevana talvena näytelmiä suomen kielellä. Esitettäviksi ehdotettujen näytelmien joukossa on, kuten meille on kerrottu, joitakin Ostrovskin komedioita, jotka hra Grosswald on kääntänyt. Ryhmän toimintaan on ilmoittautunut jo riittävästi ihmisiä, joten aikeen toteuttamiseksi tarvitsee enää saada lupa näytelmien esittämiseen sekä valita tila ryhmän käyttöön. (Novoje vremja 1879a, 3.)

Suunnitteilla oli siis suomalainen harrastelijateatteriseurue, joka esittäisi ainakin kuuluisan näytelmäkirjailijan Aleksandr Ostrovskin näytelmiä. *Uusi Suometar* raportoi tästä uutisesta toisintamalla sen suomeksi ja esittämällä lopuksi pienen haasteen: ”Paljonko perää tässä huhussa on, siitä Pietarin suomalaiset sanomat antakoot tiedon” (*Uusi Suometar* 1879a, 3). Lehden esittämä vetoamus suomenkielisille sanomalehdille on perusteltu, sillä pietarilaislehdet olivat todellisuudessa suorassa yhteydessä kaupungin suomalaiseen teatterielämään.

Suomen Kansallisteatteri, joka perustettiin vuonna 1872 nimellä Suomalainen teatteri, vieraili Pietarissa 1870-luvulla kaikkiaan kolmesti. Jo vuonna 1871 teatterin perustaja Kaarlo Bergbom (1843–1906) pohti Pietaria teatteritoiminnan näkökulmasta ja totesi, että Pietari on ”suurin suomalainen kaupunki”, koska siellä asuu 20 000 suomalaista ja sen ympäristössä 90 000 inkerinsuomalaista. Pietarissa Bergbom yöpyi ystävänsä August Hagmanin (1841–1885) luona, joka oli Pietarin ensimmäisen suomenkielisen sanomalehden perustaja (ks. jäljempänä). Bergbomin tunnustelut johtivat siihen, että vuoden 1873 lopulla osa Suomalaista teatteria vieraili Pietarissa esiintyen menestyksekkäästi, kuten eräskin aikaalaistodistaja (ilmeisesti Saima Iivanainen) totesi:

Suomalainen teatteri. Pietarista kirjoitetaan meille: marraskuun 23. p[äivänä] (vanhaa lukua) antoi suomalainen teatteriseurua täällä näytelmän saksalaisen Palmu-seuran huoneessa. Se oli ensimmäinen suomalainen näytelmä täällä Pietarissa, ja se toi suurta ihastusta kuulijoilleen, ainakin suomalaisille. Mutta valitettavaa on, että pian puolet kuulijoista saivat tilan puutteen takia kääntyä takaisin. Kansaa oli, näetten, kokoontunut kosolti, ei ainoastaan suomalaisia, vaan myös ruotsalaisia, saksalaisia ym. Suotavaa olisi, että teatteriseurua pitäisi parempaa huolta pilettein tarkastamisesta; ei keltään kysytty ehkes onko pilettejä vai ei. Saattaa tapahtua, että seisovaa kansaa tulvaapi sisään ilman pääsymaksutta. – Ensimmäinen kappale oli ”Työväen elämästä”. Hra Himberg puhui siinä lopen kiireesti, niin ettei tahtonut saada selvää, oliko ruotsia vai muuta jotakin. Toinen komedia, ”Suurin tie paras”, miellytti kuulijoita koko kovasti. Hrat Kallio ja Korhonen sekä neiti Savolainen tekivät tehtävänsä oivallisella tavalla. Kolmas näytelmä oli ”Laululintunen”, jossa ensi kerran kuulimme suureksi ihastukseksemme kunnan Suomen neidon laulua, jota ei moni tšekäläinen aavistanutkaan. Esiinhuutoa ja käsientaputusta kesti muutaman minuuttia. – Hiukan oudolta kuuluu tuokin, kun ennen näytännön alkua ei kuulunut tuskin yhtään suomen puhetta ensimmäisillä tuoliriveillä, mutta jäljestä tuntuivat kaikki ikään kuin suomalaisilta (...). S. I–n. (*Uusi Suometar* 1873, 2.)

Suomalaisen teatterin debyytti Pietarissa oli menestys, kuten Eliel Aspelin-Haapkylä (1907, 85–86) on teatterin historiikissaan kuvannut (ks. myös Byckling 2015, 190–217). Debyytin jälkeen Suomalainen teatteri saapui Pietariin vielä vuosina 1876 ja 1877, mutta venäläisiä näytelmäteoksia ei heidän repertuaariinsa tuolloinkaan lukeutunut, ei myöskään Ostrovskia suomenosversioina, ei edes Grosswaldin tekeminä. Näytelmäkirjailija Ostrovski tulee kui-

tenkin sittemmin liitetyksi Grosswaldiin vielä useampaan otteeseen. Tosi asiassa Ostrovskia suomensi vielä yksi inkeriläinen kansakoulunopettaja eli Iisakki Lattu (1857–1932), joka suomensi vuonna 1890 komedian *Älä istu väärään rekeen* (*Ne v svoi sani ne sadis*). Lattu suomensi sittemmin myös Turgenevia, Tšehovia, Gorkia ja Andrejeviakin (ks. Flink 2000, 340–341).

Puškinin muistomerkin paljastus

Lokakuussa 1879 suomalaislehdistö alkoi kirjoittaa keväälle 1880 suunnitellusta venäläisen kulttuurin merkkitapahtumasta eli runoilija Aleksandr Puškinin muistomerkin paljastusjuhlasta Pietarissa. Herra Grosswald mainittiin yhtenä tulevan tapahtuman kutsutuista vieraista. Syksyn 1879 uutisissa suomalaislehdet kirjoittivat myös, että hra E. Grosswald aikoo tämän tilaisuuden merkeissä julkistaa Puškin-elämäkertateoksen sekä ”käännöksiä joistakin valituista runoista, muotokuvan ja joitakin käsikirjoituksia” (Uusi Suometar 1879b, 3; Päijänne 1879, 4; Karjala 1879, 3). Pietarilaisena lähteenä on toiminut tällä kertaa sanomalehti *Molva*, jonka uutisen toistaa myös *Novosti*:

Puškinin biografia suomeksi. *Molvalle* ilmoitetaan, että Puškinin muistomerkin julkistamispäiväksi valmistelelee hra Grosswald julkaistavaksi kuuluisan runoilijan elämäkerran suomen kielellä, liitteenä on runoilijan joidenkin valittujen teosten suomennoksia. Julkaisuun aiotaan liittää myös teräksistä veistetty A. Puškinin muotokuva sekä joitakin hänen käsikirjoituksiaan. (Novosti 1879, 3.)

Alun perin muistomerkki piti paljastaa runoilijan 81-vuotissyntymäpäivänä eli toukokuun 26. päivänä 1880, mutta tilaisuutta siirrettiin muun muassa keisarinna Marija Aleksandrovnan kuolemaan johtaneen sairauden johdosta muutamaan otteeseen siten, että lopulta muistomerkki paljastettiin kesäkuussa 1880. Paljastustilaisuus tuli kuuluisaksi ennen muuta siitä, että tuon ajan suurimmat kirjailijat Ivan Turgenev ja Fjodor Dostojevski osallistuivat juhlallisuuksiin omilla suurta huomiota herättäneillä ja suosiota nauttineilla puheenvuoroillaan. Erityisesti Dostojevskin puheenvuoro on jäänyt historiaan venäläisen kansallisen yhtenäisyyden ja universaalien venäläisyyden harmonisena ylistyslauluna, slavofiilien ja zapadnikkien välisen kuilun ylittävänä siltana:

Venäläisen ihmisen kutsumus on kiistämättä yleiseurooppalainen ja yleismaailmallinen. Todellinen aito venäläisyys tarkoittaaakin ehkä (korostettakoon kuitenkin että vasta loppujen lopuksi) sitä että on kaikkien ihmisten veli, *yleisihminen*, jos niin voi sanoa. Meidän slavofiili- ja zapadnikkiliikkeemme ovat pelkkää suurta väärinkäsitystä, vaikkakin historiallista ja välttämätöntä. Todelliselle venäläiselle Eurooppa ja koko suuren arjalaisen heimon kohtalo ovat yhtä rakkaita kuin Venäjä ja isänmaan kohtalo, sillä meidän kohtalomme on yleismaailmallisuus, jota ei ole hankittu miekalla, vaan veljeyden ja ihmisten yhdistymisen veljellisen halun voimalla. (Dostojevski 1996, 334–335.)

Paljastustilaisuudesta kirjoitettiin suomalaislehdistössä kesällä 1880 varsin ahkerasti. Juhlaan osallistui Keisarillisen Aleksanterin yliopiston (Helsingin yliopiston) entinen Venäjän kielen ja kirjallisuuden professori Stepan Baranovski (1818–1893), joka sai edustaa tilaisuudessa yliopistoa ja suomalaisia. Helsingin yliopisto lähetti Moskovan yliopistoon

juhlan johdosta sähkeen:

Helsingin Keisarillinen Aleksanterin yliopisto Suomen Suuriruhtinaskunnan korkeimpana tiede-elämän edustajana suhtautuu elävällä mielenkiinnolla koko Venäjän henkisen elämän edustajien juhlaan, jota parhaillaan vietetään Moskovassa suuren venäläisen runoilijan Aleksandr Sergejevitš Puškinin muistolle ja on antanut emeritusprofessorilleen Stepan Ivanovitš Baranovskille tehtäväksi olla läsnä Puškinin patsaan julkistamistilaisuudessa ilmaisemassa sitä rakkautta ja kunnioitusta, jota venäjää opiskelevat suomalaiset tätä lukemaansa nerokasta kirjailijaa kohtaan tuntevat. (Venok 1880, 178.)

Kevään 1880 edetessä suomalaislehdissä oli levinnyt myös varsin laajasti uutinen siitä, että juhlaan olisi kutsuttu myös hämeenlinnalainen lehtori E. W. Palander, joka julkaisi samana keväänä 1880 ensimmäisen venäläisen kirjallisuuden historian Suomessa (Palander 1880; ks. Aalto 1987, 150–151; Riikonen 1989, 31). Tuo satasivuinen saksankielinen vihkonen ilmestyi Hämeenlinnan lyseon vuosikertomuksen liitteenä. Kutsun Palander oli saanut hyvin luultavasti ystävänsä professori ja akateemikko Jakov Grotin ansiosta tai tämän välityksellä, sillä Grot oli paitsi entinen Venäjän kielen ja kirjallisuuden professori Keisarillisessa Aleksanterin yliopistossa, Baranovskin edeltäjä siis, myös Puškinin muistomerkkikomitean jäsen ja itse juhlatilaisuuden *primus motor*. Tietyvästi Palander ei kuitenkaan ollut paikalla itse juhlassa.

Lehtori Palander oli vuodesta 1882 lähtien myös yksi niin kutsutuista Moskovon maistereista tai Moskovon stipendiaateista, jotka olivat saaneet valtion stipendin Venäjällä järjestettyyn täydennyskoulutukseen sekä yliopiston stipendin matkakuluihin. Kuten erityisesti Kari Ketolan (2007) tekemästä tutkimuksesta tiedämme, stipendien tarkoituksena oli vahvistaa venäjän kielen asemaa Suomessa. Harjoittelujaksonsa jälkeen stipendiaattien tuli (vuodesta 1843 lähtien) opettaa venäjän kieltä vähintään viiden vuoden ajan jossain Suomen kouluista. Stipendin sääntöihin kuului myös vuodesta 1868 eteenpäin, että stipendiaatit opiskelivat venäjää Moskovassa tietyn tehtävään määrätyn professorin alaisuudessa. Stipendirahasto oli toiminnassa pienin muutoksin aikavälillä vuodesta 1812 vuoteen 1917, ja sen puitteissa Venäjällä opiskeli liki 400 suomalaista stipendiaattia. (Ketola 2004 ja 2007). Ketola toteaa, ettei stipendijärjestelmä onnistunut olennaisesti parantamaan venäjän kielen osaamista suomalaisopiskelijoiden, opettajien tai virkamiesten keskuudessa. Toisaalta on ilmeistä, että kollektiivisesti tai yksittäin stipendiaatit vaikuttivat hyvin eri tavoin suomalaiseen yhteiskuntaan ja kulttuuriin esimerkiksi juuri venäläisen kirjallisuuden käännoksin, työllään kielenopettajina kouluissa, tieteellisellä toiminnallaan, julkaisemillaan sanakirjoilla, matkakertomuksilla tai matkaoppailla. Silmiinpistävä esimerkki tästä on juuri Palander, jonka oppilaista tuli uusia stipendiaatteja sekä venäläisen kirjallisuuden kääntäjiä, kuten esimerkiksi Turgenev-suomentajana meritoitunut Karl Severin Ahonius. Tämä stipendiaattien vaikutus suomalaiseen kulttuuriin on vielä perusteellisemmin tutkimatta mutta ehdottomasti tutkimisen arvoinen kysymys juuri käännoshistorian näkökulmasta, sillä stipendiaatteina olivat olleet myös esimerkiksi Gontšarov-suomentaja ja kirjailija Ilmari Calamnius (Kianto), joka julkaisi myös muistelmateoksen *Moskovon maisteri*; mainittakoon myös *Kalevala*-kääntäjät Samuel Hellgren ja Gustaf Lundahl, lisäksi Artturi Railo (Turgenev-kääntäjä), Robert A. Seppänen (Tolstoi-kääntäjä) sekä Vihtori K. Trast (Andrejevin, Tolstoin, Dostojevskin jne. kääntäjä).

Grosswald perustaa lehden

Samaan aikaan kun Puškin-juhllaisuudet olivat vasta valmisteilla, herra Grosswald seikkaili jo uusissa koitoksissa. Joulukuussa 1879 hän ilmestyi uudelleen palstoille. Nyt hänen kerrottiin aikovan julkaista uutta suomalaista sanomalehteä Pietarissa. Lähteeksi ilmoitettiin *Molva*, joka oli marraskuun 1879 lopulla julkaissut seuraavanlaisen uutisen:

Meille kerrotaan, että E. Grosswald on hakenut lupaa perustaa ensi vuodesta lähtien Pietariin viikoittain ilmestyvän suomenkielisen kansanlehden *Suomalainen (Finn)*. Lehti tulee pääasiassa omistautumaan hyödyllisten maatalousasioiden levittämiseen suomalaisten kesken. Sen tilaushinta ei tule ylittämään 1 r. 50 k. vuodessa. (*Molva* 1879, 2.)

Tällaista sanomalehteä nimeltä *Finn* tai *Suomalainen* ei tiettävästi milloinkaan ilmestynyt,¹¹ mutta uutinen uudesta julkaisusta päätyi sen sijaan useiden todellisten sanomalehtien sivuille, niin suomen- kuin ruotsinkielisten (*Uusi Suometar* 1879c, 5; *Wiborgs Tidning* 1879, 1; *Helsingfors Dagblad* 1879, 3). *Morgonbladet* ja *Pohjois-Suomi* uskalsivat kuitenkin ilmaista epäilyksensä *Molva*-lehden uutisen todenperäisyyden suhteen (*Morgonbladet* 1879a, 2; *Pohjois-Suomi* 1879, 2). On ilmeistä, että tämäkin uutinen heijastelee Pietarin suomalaisten elämän ajankohtaisia asioita, sillä kaupungissa ilmestyi useita suomenkielisiä lehtiä jo 1800-luvulla:

Suomen sodan jälkeisinä vuosikymmeninä suomenkieliset sanomalehdet näyttävät löytäneen jonkin verran lukijakuntaa myös Inkerissä, varsinkin suomalaisissa pappiloissa. Jo 1840-luvulla oli Pietarissa aikomus ryhtyä julkaisemaan suomalaista sanomalehteä, mutta hanke ei päässyt toteutumaan, samoin ei myöskään Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran perustaminen Pietariin, kuten D.E.D. Europaeus eräässä kirjeessään kertoo. Nämä harvinaiset puuhut todistavat kuitenkin Pietarissa eletyn vireästi mukana ajan riennoissa ja otetun huomioon suomalaisuuden virtaukset rajantakaisessa Suomessa, mistä saapuneet tiedot ensin kulkeutuivat Pietariin ja sieltä käsin ympärillä olevalle maaseudulle Inkeriin. (Haltsonen 1965, 59.)

Monet opettajat ja papit haaveilivat oman lehden perustamisesta Pietariin, mutta ensimmäisenä tämän onnistui toteuttamaan August Hagman (1841–1885), joka oli vuonna 1868 saanut kutsun Pietarin Pyhän Marian seurakunnan kirkkokoulujen tarkastajaksi. Hän oli entinen *Helsingfors Tidningarin* ja viipurilaisen *Ilmarisen* toimittaja. Hagmanin perustama *Pietarin Sanomat*, joka ilmestyi vuodesta 1870 vuoteen 1873, oli ensimmäinen suomenkielinen sanomalehti Suomen rajojen ulkopuolella. Ensimmäisessä numerossa ilmoitettiin, että lehti pyrkii pääasiassa jakamaan inkeriläisille hyödyllistä tietoa esimerkiksi maanviljelyyn liittyen, joten herra Grosswaldin fiktiivisen lehden suunnitelmat vaikuttavat kovin samantaisilta kuin *Pietarin Sanomien* varhaisempi ohjelmanjulistus vuosikymmenen alusta. Jopa vuositulauksen hinta oli sama vaatimattomat 1,50 ruplaa – jos siis tilaaja nouti itse lehden jakopaikalta (Huttunen 1981, 17). Lehden levikki vuonna 1870 oli Sulo Haltsonen (1965, 228) mukaan 700 ja lisäksi irtomyynnissä olleet 300 kappaletta. Lehden painoksen tiedetään vuosina 1870–71 vaihdelleen 1200–1500 kappaleen välillä.

Fennomaanina tunnetun Hagmanin lehti ajoi Snellmanin peräänkuuluttamaa ”kansallisen sivistyksen” asiaa maltillisesti, mikä tarkoitti lähinnä sitä, että kansallisuusaatetta tai valtiol-

lisiä kysymyksiä ei sensuurisystä *Pietarin Sanomien* sivuilla käsitelty. Pääosin aiheet olivat paikallisia keskittyen Pietarin suomalaisten ja inkeriläisten elämään ja oloihin. (Aspelin-Haapkylä 1912, 252–254; Haltsonen 1965, 59; Huttunen 1981, 11–37; Flink 2000, 195–196.)

Hagmanin toimittama lehti oli kansallisen valistushengen lisäksi luonteeltaan vahvan kaunokirjallinen. Ensimmäisissä numeroissa ilmestyi Pietarin Hengellisen Akatemian ja suomalaisen kirkkokoulun opettajan, merikadettikoulun kirjastonhoitajan ja tuolloin jo kirjailijana ja kääntäjänä kunnostautuneen¹² Thomas Frimanin (1821–86) jatkokertomus nimeltä *Tyhménit*, jossa kuvataan alkuperästään vieraantunutta käsityöläisperhettä Helsingistä Pietariin matkanneen nuoren ja oikeamielisen maisterin näkökulmasta kuvattuna. Dostojevskin hengessä kirjoitetun kertomuksen fiktiivisessä johdannossa mainitaan käsikirjoituksen löytyneen sattumalta kaupassa:

Myyjä oli juuri repäisemäisellensä myymäpöydällä olevasta paperivihkosta lehtiä kääreeksi. Paperin mustamaisuus astui silmiini (...) ja, kah kummaa, jopa näinkin kirjoituksen suomalaiseksi! Heti tartuin repivään käteen (...) Koska nyt täällä Pietarissa on suomenkielellä julkisuutta, niin sula velvollisuus on julkaista tämä vihko kaikkin sisällyksinensä. (Friman 1870, 1, 1–2.)

Pietarinsuomalaisten monikielisyys ja poliittisesti kuuma peruna eli suomenmielisyys oli Frimanin kertomuksessa kaikin tavoin vahvasti esillä. Rouva Tyhmén, joka kieltää lapsiaan puhumasta suomea, toteaa perheen tuttavalle:

Te, herra Sorveliini, aina suomen kielestänne puhutte; mutta missä sivistyneessä talossa sitä puhutaan? Valtioneuvos Ahrenbergin perhe puhuu saksaa, översti Degefeldtin talossa puhutaan ruotsia, hovineuvos Hedströmin joukko puhuu franskaa. Kaikissa näissä perhekunnissa lapset tuskin sanaakaan osaavat suomea, ja hyvin kyllä ovat oikeassa, sillä suomen kieli pilaa kaikkienensa lapsien ”ulospuheen”. (Friman 1870, 11, 2.)

Frimanin kertomus heijastelee varsin realistisesti pietarinsuomalaisten todellista tilannetta 1870-luvulle tultaessa, sillä vuoden 1869 väestönlaskennan mukaan suomi oli pääkielenä vain 61 %:lla pietarinsuomalaisista; venäjä oli pääkielenä 21 %:lla, ja ruotsi 13 %:lla, saksa 4 %:lla (Engman 2004, 360).

Kirjallisuushistoriallisesti merkittävänä on pidettävä ennen muuta sitä, että vuonna 1872 lehden sivuilla ilmestyi ensimmäinen Nikolai Gogol -suomennos eli kertomus ”Nevskin prospekti” alaotsikolla ”jutelma” – seikka, jota ei ole aiemmin huomioitu venäläisen kirjallisuuden suomennoshistoriaa tarkasteltaessa, sillä tutkijat ovat pitäneet ensimmäisenä Gogol-suomennoksena vuonna 1877 ilmestynyttä ”Kaleskat”-kertomusta (”Koljaska”; vrt. Kauppinen 1952, 181 ja Haltsonen 1952).

August Hagman oli pitkään ja vakavasti riidoissa Pyhän Marian suomalaisen kirkon rovastin Johannes Öhquistin (1831–83) kanssa eikä se, että ensimmäisen suomalaislehden Pietariin perusti Hagman, ollut lainkaan Öhquistin mieleen. Niinpä *Pietarin Sanomien* kilpailijaksi ilmestyi vuonna 1871 Öhquistin toimittama *Pietarin Sunnuntailehti*, joka ilmestyi kahden vuoden ajan. Öhquist itse vetäytyi taustatoimijaksi saatuaan aiemmin Hagmanin kanssa yhteistyötä tehneen Thomas Frimanin lehtensä toimittajaksi, mikä puolestaan närkästytti Hagmanin. Vuonna 1874 Friman itse perusti tuon ajan lehdistä pitkäaikaisimman eli *Pietarin lehden*. Se ilmestyi aina vuoteen 1879 saakka, jolloin alkoi ilmestyä *Pietarin Viikko-Sanom*.

Se oli jälleen Öhquistin ja J.V. Meurmanin sekä muiden inkeriläispastoreiden julkaisu, joka otti myös Gogolia sivuilleen, tällä kertaa vuoden 1882 *Pietarin Viikko-Sanomissa* ilmestyi kertomus ”Muotokuva” (”Portret”). Pietarin suomalaislehtien historia jatkui vielä *Inkerilehden* (1884–1917), *Uuden Inkerin* (1905–1906) sekä *Nevan* (1909–1913) puitteissa. Koska molemmat Gogol-julkaisuuyhteydet, niin *Pietarin Sanomat* vuonna 1872 kuin *Pietarin Viikko-Sanomats* vuonna 1882, liittyvät läheisesti Thomas Frimaniin, on toistaiseksi syytä olettaa hänen olevan näiden käännösten takana.

Palatkaamme herra Grosswaldiin. Rovasti Öhquistin perustama *Pietarin Viikko-Sanomats* oli se suomalainen sanomalehti, joka viimein – ehkäpä rovastin itsensä muotoilemana – julkaisi ensimmäisen suomalaisen puheenvuoron Grosswaldin edesottamuksista ja toi samalla julki vakavan epäilyksen hänen olemassaolostaan. Joulun alla 1879 Grosswaldiin alettiin koko lailla turhautua, ja *Pietarin Viikko-Sanomissa* tämä ilmaistiin varsin selvästi:

Herra Grosswald tekee ihmeitä. Venäläisissä lehdissä on tuon tuostakin julkaistuna uutisia suomalaisten riennoista Pietarissa. Kolme vuotta takaisin oli sanottu: ”Krylovan tarinat Suomeksi”, kääntää hra Grosswald. Mennä vuonna: ”Ruotsalainen sanomalehti Pietarissa”, toimittajaksi hra Grosswald. Tänä vuonna: ”Suomalainen teatteriseura Pietariin”, jonka toimeenpanija on hra Grosswald. Äskettäin: ”Puschkinin elämäkerta Suomeksi”, ja hänen parhaimmista teoksistansa käännöksiä, toimittaa Grosswald. Viimeiseksi ilmestynyt uutinen on kaiketi: ”Jokapäiväinen Suomalainen sanomalehti Pietarissa”, jonka toimittajaksi tulee hra Grosswald. – Se osa hänen töistään ja teoksistaan, joka jo on ilmestynyt maailmaan, on kaiketi semmoista laatua, jota ei syntiset ihmiset voi nähdä. Ne taasen, jotka vielä eivät ole ilmestyneet, ovat luultavasti samanlaisia kuin ne edellisetkin. Mitä kaikkea hra Grosswald tulee maailmaan ”edes tuomaan”, ei tietysti nyt voi kenkään käsittää. (*Pietarin Viikko-Sanomats* 1879, 2.)

Tuona talvena 1879–1880 tämä sama turhautuminen levisi useisiin suomalaislehtiin (*Uusi Suometar* 1879d, 2; *Morgonbladet* 1879b, 3; *Savonlinna* 1879, 3; *Päijänne* 1879, 3; *Kaiku* 1880, 4). Tällä tavoin suomalaislehdistö totesi viraalin kollektiivisesti herra Grosswaldin keksytyksi, mystifikaatioksi, eikä ilmeisesti kukaan enää tosissaan odottanut, että hän olisi ilmestynytäkään Puškinin muistomerkin paljastukseen kevätkesällä 1880. On tärkeää huomioida, että pietarilaiset sanomalehdet seurasivat kyllä suomen- ja ruotsinkielistä sanomalehtikirjoittelua ja kommentoivat omille lukijoilleen suomalaisten uutisointia ja tällöin saatettiin viittailla niin helsinkiläislehtiin, turkulaislehtiin (suomen- ja ruotsinkielisiin) kuin myös *Pietarin Viikko-Sanomiin* (ks. esim. *Novoje vremja* 1879b, 3). Sen sijaan pietarilaislehtien seuraamissa suomalaislehdissä käytyyn keskusteluun herra Grosswaldin olemassaolosta venäjänkieliset pietarilaislehdet eivät kuitenkaan puuttuneet sanallakaan.

Herra Grosswald toistaa itseään

Puškin-juhlat siis vietettiin ilman Grosswaldin väliintuloa, mutta hän palasi lehti uutisiin huhtikuussa 1881, kun ruotsinkieliset *Hufvudstadsbladet* ja *Finlands allmänna tidning* reagoivat ensimmäisinä saksankielisessä *St. Petersburger Herold* -lehdessä ilmestyneeseen uutiseen:

(Sammlung finnischer Volkslieder.) Der durch seine Uebersetzungen ins Finnische bekannte Gelehrte E. Grosswald beabsichtigt im bevorstehenden Sommer eine Reise

nach Finnland zu unternehmen, um daselbst Volkslieder und Legenden zu sammeln. (St. Petersburger Herold 1881, 4.)

Pikku-utinen päätyi myös savolaisessa sanomalehdessä seuraavaan muotoon:

Suomalaisia kansanlauluja keräämään aikoo, kuten ”Pet. Herold” kertoo, eräs herra E. Grosswald tulla Suomeen ensi kesänä (Savo 1881, 3).

Tämä uutinen on siksikin epäilyttävä, että jo vuonna 1875 oli kerrottu, kuinka herra Grosswald aikoi kerätä merkittävän määrän suomalaisia legendoja ja lauluja julkaistakseen ne sitten venäjänkielisinä käännöksinä Pietarissa. Tuolloin Grosswaldia ei Suomeen kuulunut eikä hänen julkaisuistaan ole jäänyt tietoa. Toistot ovatkin varmimpia osoituksia siitä, että Grosswald-uutiset ovat keksittyjä. Seuraavana vuonna eli huhtikuussa 1882 ilmestyy uusi toisteinen uutinen, kun lehdet ilmoittavat, että Moskovan XV Yleisvenäläisessä taideteollisessa näyttelyssä herra Grosswald aikoo julkaista jälleen uuden suomalaisen sanomalehden. Pietarilainen syytöstehdas on jälleen *Novosti*:

Olemme saaneet kuulla, että tulevan Moskovan näyttelyn aikana hra Grosswald, joka tunnetaan käännöksistään venäjältä suomen kielelle, aikoo julkaista suomenkielistä viikkolehteä. Lehti omistautuu näyttelyn ja sen istuntojen sekä muiden kauppaan ja teollisuuteen liittyvien kysymysten pohdintaan. Tarpeen tullen julkaisua tullaan kuvittamaan selventävin piirustuksin. (Novosti 1882, 3.)

Suomalaislehdet toistelevat tätä uutista, kunnes *Pietarin Viikko-Sanommat* esittää luonnollisen kysymyksensä:

Herra Grosswald aikoo taasen toimittaa suomalaista viikkolehteä, nyt ainoastaan Moskovan näyttelyn aikana. Siinä tulisi käsiteltäviksi kauppaa, käsitöitä ja maanviljelystä koskevia asioita. Hauskaa olisi tietää kelle tuo herra Grosswald on kirjailijana ”tunnettu”, niin kuin ”Novosti” sanoo, sillä ei kukaan ole sanonut nähneensä vielä jokapäiväistä ”Maanviljelyslehteä”, ei ”Krylovin tarinoita” suomennettuina eikä muita Grosswaldin kirjallisia tuotteita, ei alkuperäisiä eikä käännöksiä, joita sanomalehdet vähänväliä taas ilmoittavat Grosswaldin *aikovan* toimittaa. (Pietarin Viikko-Sanommat 1882, 1.)

Vuoden 1882 elokuussa tuo ”näkymättömistä käännöksistään tunnettu” suomentaja, kuten lehdistö häntä nyt luonnehti, aikoi perustaa uuden suomalaiskoulun Pietariin. Uutista sävyttää ironinen epäily, joka huipentuu huutomerkkiin:

Herra Grosswald, tuo olematon ilmiö, joka (näkymättömistä) suomennoksistaan on tunnettu, aikoo nyt, kuten ”Novoje Vremja” tietää, anoa lupaa suomalaisen valmistuskymnaasin perustamiseen Pietariin. Koulu järjestetään muka niin, että Pietarin suomalaisilla lapsilla on tilaisuus siitä siirtyä venäläisiin oppilaitoksiin (!). (Uusi Suometar 1882, 2; Päijänne 1882, 2; ks. myös Hufvudstadsbladet 1882.)

Ensimmäinen suomalainen koulu oli toiminut Pietarissa jo 1700-luvun lopulla, mutta sen toiminnasta tiedetään valitettavan vähän. Suomen Kansalliskoulua (Finsk National-skola)

puuhattiin kaupunkiin 1820-luvulla, mutta se ei toteutunut ahkerasta varainkeruusta huolimatta. Sen sijaan vuonna 1844 Pietarin suomalainen seurakunta perusti oman koulunsa, joka aloitti toimintansa pienimuotoisesti:

Vähällä Pietarin suomalaiset koulut alkoivat: yksiluokkaisena, 16 poikaoppilaalla ja yhdellä opettajalla elokuun 2 p:nä vuotena 1844. Siihen aikaan Pietarin suomalaisissa semmoista kansallistunnetta vielä ei ollut olemassa, millainen nyt on, sekä äidinkielen oppimisen tarpeellisuudesta ei ollut sitä käsitystä, mikä nyt (...). (Pietarin lehti 1879, 1.)

Pietarin suomalaisesta kirkkokoulusta muodostui suomalaisuuden kehto, sillä

koulusta tuli niin suomalainen, että on sanottu sen olleen kaikista kouluista suomalaisimmman. Venäjän pääkaupungissa suomalaisten koulusta tuli luonnollisesti kireänkin fennistinen opinahjo, jossa oppilaiden kaipuuta Suomeen lujitettiin ja kaiken onnen huipentumana pidettiin suomalaista, suomenkielistä Suomea jo siitä yksinkertaisesta syystä, että Pietarin koulu ei pitkään aikaan valmistanut oppilaitaan yliopistoon, vaan jatkokoulutus oli haettava suuriruhtinaanmaasta. (Tiitinen 1972, 10.)

Herra Grosswaldiin liittyvä uutinen vaikuttaa kytkeytyvän yritykseen perustaa Pietariin suomalainen lyseo vuonna 1881. Rovasti Öhqvist kutsui papistoa ja opettajia Pietarin Pyhän Marian kirkkokouluun keskustelemaan lyseoaikeesta 19.5.1881 (ks. Pietarin Viikko-Sanomien 1881). Hanke ei toteutunut, sillä Suomen viranomaiset halusivat panostaa alkeisopetukseen, ja näin ollen varoja myönnettiin vain alustavia kirkkokouluja varten. (Engman 2004, 416–417.) Koululaitoksen laajentaminen korkeammalle tasolle, kahdeksanluokkaiseksi yhteiskouluksi, joka voisi valmistaa myös venäläisiin oppilaitoksiin, muodostui ajan myötä poliittiseksi kysymykseksi. Suomalainen yhteiskoulu Pietarissa voisi kääntyä venäläistämisen väyläksi, minkä vuoksi oppilaita ohjattiin mieluummin Suomen koululaitoksen suuntaan. Niinpä oppilaat, kuten kirjailija ja suomentaja Samuli Suomalainen, siirtyivät suomalaisen kirkkokoulun jälkeen Suomeen suorittaen puuttuvat luokat esimerkiksi Jyväskylässä. (Emt., 419.)

Kruunajaiset

Kevään 1883 merkkitapahtumaksi osoittautuivat Aleksanteri III ja Maria Fjodorovnan toukokuiset kruunajaiset ja niitä seuranneet juhlallisuuudet. Kruunajaiset pidettiin Moskovassa, mutta myös pääkaupungissa juhlittiin. Koko Pietarin keskusta koristeltiin juhlan johdosta, ja Nevalle kerääntyneillä aluksilla oli juhlallisuuksissa näyttävä rooli. Välittömästi juhlatapahtumiin liittyvä yleinen uutisointi mainitsee Nevaa koristanneet juhla-asuun puetut purjealukset sekä niiden ilotulitteet eli tähtisateet (*bengalskie ogni*). Tähän yhteyteen *Novosti* elvyttää jälleen herra Grosswaldin, joka saa korostaa läsnäolollaan Pietarin suomalaisten asukkaiden lojaaliutta tsaari Aleksanteria kohtaan. Tämänkertainen uutinen on poikkeuksellisen perusteellinen ja yksityiskohtainen, sillä nyt mainitaan ensimmäistä kertaa myös Grosswaldin seurueeseen kuuluva toinen henkilö, muuan neiti Hexen/Häxen:

Eilen, kruunajaisjuhlallisuuksien toisena päivänä, noin klo 9 aikaan illalla Nevan rantakadun varrella juhlineiden kansalaisten huomion kiinnitti jokea pitkin lipunut ja saaria kohti matkalla ollut veneiden ja purjeveneiden jono, ne oli koristeltu erivärisin lyhdyin

ja eri kansallisuuksien lipuin. Saattue ohitti Talvipalatsin laulaen suomeksi virttä Heidän Majesteetillisten Korkeuksiensa kunniaksi. Virren oli kirjoittanut hra Grosswald neiti Hexenin/Häxenin tekemään sävellykseen. Edetessään saattue sytytteli tähtisateita. Saattueen rantauduttua Krestovskin saarelle järjestettiin pienet pidot, joiden aikana kohotettiin maljoja Heidän Majesteetillisten Korkeuksiensa kunniaksi, ja hra Grosswald luki improvisoidussa runossaan ehdotuksen, että merkkipäivää juhlistettaisiin hyväntekeväisyyden nimissä. Ehdotus sai lämpimän kannatuksen, ja siinä samassa kerättiin summa jaettavaksi pääkaupungissamme asuvien suomalaissyntyisten vähävaraisten tukemiseksi Heidän Majesteettiansa kruunajaisten kunniaksi. (Novosti 1883, 3.)

Krestovskin saari oli yleisemmin tunnettu suomalaisen rahvaan kesäisten juominkien pitopaikka (ks. Engman 2004, 370). Konteksti on muutenkin uskottava, sillä Nevalla oli kruunajaisjuhlallisuuksiin osallistuneita eri kansallisuksia edustavia aluksia, myös suomalaisia veneitä. Suomenkieliset lehdet seurasivat jälleen *Novostia* ja referoivat tätä uutista vaihtelevalla tarkkuudella – veneistä esitetty laulu oli joissakin lähteissä tulkittu Venäjän kansallishymnin suomennokseksi (*Hämäläinen* 6.6.1883, 2), ja herra Grosswaldin nimen perään oli merkitty jo tutuiksi tulleita huuto- ja kysymysmerkkejä. Ruotsinkieliset lehdet sen sijaan referoivat *Novostin* kertomaa uutista huolellisemmin tuoden esiin myös neiti tai rouva Hexenin/Häxenin, jonka nimi tuntui herättävän hilpeyttä. Svekomaanien pää-äänenkannattajana tunnetun *Nya Pressenin* Pietarin kirjeenvaihtajan tämä uutinen sai kuitenkin erityisen miettelijääksi. Hän päätyi tekemään Grotzvaldista [sic!] ja tämän ”nerontuotteista” (*snillefoster*) pilkkaa epäillen, että tämä luomus on tehty pitämään Pietarin suomalainen väestö tyytyväisenä. Uutinen oli hänen mielestään ankkra:

Joka kirjeenvaihtajanne tavoin on asunut jonkin aikaa Venäjällä, on vuosittain saanut tilaisuuden lukea venäläisistä sanomalehdistä ilmoituksia, kuten että Pietarissa alkaa ilmestyä suomenkielinen poliittinen päivälehti, tai että Kalevala aiotaan julkaista kokonaisuudessaan, mittaan ja kauniin runollisesti muotoiltuna, tai että – mutta on mahdotonta toistaa kaikkia näitä lukemattomia vaatimattomia nerontuotteita, jotka edellämäinittu kuuluisa uutera neropatti Grotzvald on saanut aikaan tehdäkseen jos ei muuta niin Pietarin suomalaisväestön onnelliseksi. Samaan aikaan vaikuttaa siltä, että tämä kuuluisa Grotzvald, joka niin kovin tapaa toittottaa maineensa trumpettia, voisi olla samaa mieltä kuin eräät asessorit eräässä hiippakunnassa tietyssä Suuriruhtinaskunnassa: ”bene voluisse sat est”, sillä vielä yksikään näistä verrattomasti pasunoiduista aikaansaannoksista ei ole ”lyönyt maailmaa ällikällä”. Tämä koskee myös tarinaa, jota *Novosti* referoi, sillä *se on ilmetty uutisankka*. Otan vapauden koko tšekäläisen suomalaisväestön puolesta mitä nöyryimmästi esittää rukouksen, että herra Grotzvald, missä tämä meille kuolevaisille tavoittamaton majesteetti sitten komeileekaan, astuisi alas valtaistuimeltaan ja tekisi itsensä täysin näkyväksi valikoidulle joukolle, jotta mekin voisimme täysin arvostaa sitä, kuinka ”bene voluisse sat est”. (*Nya Pressen* 1883, 3.)

Turhautunut kirjeenvaihtaja peräänkuuluttaa salaperäistä välittäjähahmoa esiin. Lehden svekomaaninen ideologia heijastuu tässä kommentissa ainakin välillisesti, mutta huoli Grosswald-uutisten motiiveista vaikuttaa vilpittömältä ja vakavalta. Pietarin suomalaisyhteisölle on lehdistössä muodostunut epävirallinen mystinen edustajahahmo, jota tai jonka edesottamuksia kukaan ei ole nähnyt. *Nya Pressen* tunnettiin siitä, että se paitsi julkaisi Venäjä-uutisia hyvin

harvakseltaan, myös pyrki torjumaan kaikki Venäjän sanomalehtien hyökkäykset Suomea ja sen erityisasemaa kohtaan. Lisäksi se puolustautui ruotsinkielisiin kohdistuneilta epäilyksiltä, joita fennomaanit puolestaan levittivät. Fennomaanien ajatus suomenruotsalaisesta separatismista oli *Nya Pressenin* mukaan pelkkää kuvitelmaa. (Tommila 1988, 399.)

Herra Grosswaldin myöhemmät ilmestykset

Vielä vuonna 1885 palaa *Novosti* jälleen Grosswaldiin ilmoittaen, että hän tulee julkaisemaan elämäkerralla ja muotokuvalla varustetut Turgenevin valitut teokset levitettäväksi suomalaiskoulujen käyttöön (*Novosti* 1885, 2; ks. *Uusi Suometar* 1885, 2). Myös *Bibliograf*-lehti (10/1885, 67) on huomionnut tämän uutisen raportoiden, että ”I.S. Turgenevin valitut teokset kääntää A. Grosswald [sic!] suomeksi ja ne ilmestyvät pian painoon”. Edelleen syyskuussa 1885 ilmoitetaan *Teatr i žizn* -lehdessä, että Grosswald on jälleen kääntämässä Ostrovskin näytelmiä. Tämä tieto on päätyntä myös Ostrovski-bibliografiaan (ks. Muratova 1974, 110). Suureen näytelmäkirjailijaan liittyvät uutiset jatkuvat vuonna 1889, jolloin lehdet kirjoittavat hänen näytelmänsä *Myrskyä* esitettävän Pietarissa suomalaisen teatteriryhmän toimesta ja Grosswaldin käännöksenä (*Vsem* 1889, 251). Toukokuussa 1889 vuorossa on Mihail Saltykov-Štšedrin, jota Grosswaldin ilmoitetaan kääntävän suomeksi. Lähde on eksoottisempi, Tiflisissä ilmestynyt *Novoje obozrenije*:

E. Grosswald on ryhtynyt kääntämään suomen kielelle M.E. Saltykov-Štšedrinin valittuja teoksia. Käännökseen tullaan liittämään kriittinen katsaus kirjailijan tuotantoon (*Novoje obozrenije* 1889.)

Uusi Suometar (1.6.1889) piikittelee tässä vaiheessa, että ”luultavasti saamme odottaa tätä käännöstä yhtä kauan kuin muitakin Grosswaldin tuotoksia – maailmanloppuun saakka”. Tietävästi ensimmäinen Saltykov-Štšedrin-suomennos (suomentaja Yrjö Wichmann) ilmestyi *Valvoja*-lehdessä vuonna 1899, ja erillisnitenä hänen *Valittuja satiirejaan* julkaistiin ensi kerran Robert Arnold Seppäsen toimesta vasta vuonna 1907.

Vuoden 1890 elokuussa *Hufvudstadsbladet* tietää kertoa *Novoje vremjaan* viitaten, että herra Grosswald koostaa venäläisen runouden suomennosantologiaa, mutta tietojeni mukaan vihoviimeisen kerran herra Grosswald ilmestyy suomalaisten sanomalehtien sivuille helmikuussa 1892. Tämä sen johdosta, että pitkän perinteen jo tuolloin omaava politiikan, tieteen ja kirjallisuuden päivälehti *Syn Otetšestva* kertoo lukijoilleen uudesta ajankohtaisesta suomennoshankkeesta:

Venäläisten kirjailijoiden teosten suomennoksistaan tunnettu E. Grosswald on saanut valmiiksi tälle kielelle tekemänsä käännöksen I.A. Gontšarov-vainaan romaanista *Oblov*. Käännös tullaan julkaisemaan Helsingissä kuvituksen ja tekijän elämäkerran kera. (*Syn Otetšestva* 1892, 3.)

Kaikki tutuiksi tulleet komponentit ovat mukana: aiemmista käännöksistä tuttu Grosswald, jonka käännöstä ollaan julkaisemassa, liittyy niteeseen sekä kuvia että elämäkerrallista tietoa. Suomalaislehtien reaktio on sekin tuttu, sillä *Uusi Suometar* otsikoi Grosswaldin nyt ”kummittelevan taas venäläisissä lehdissä” ja jatkaa:

Merkkillinen herra tuo Grosswald! Tuon tuostakin tietävät venäläiset lehdet kertoa hänen kirjallisista toimistaan, mutta tähän saakka ei niistä ole sen suurempaa kuulunut. (Uusi Suometar 1892, 3; ks. myös Viipurin Sanomat 1892, 3; Nya Pressen 1892, 3.)

Oblomovin todellinen suomennoshistoria on vain hieman myöhäisempi. Gontšarovin romaaniin päätyneen Oblomovin persoonan psykologisen motiivoinnin kannalta tärkeä upotuskertomus ”Oblomovin uni” ”Son Oblomova” oli kirjoitettu kymmenen vuotta ennen itse romaania (kertomus ilmestyi vuonna 1869, kun taas romaani vuonna 1879). Tämä kertomus ilmestyi suomeksi otsikolla ”Oblomovin unelma” ensi kerran vuonna 1894 A.F. Hasselin suomennoksena, ja sama kääntäjä julkaisi myös Dostojevskin *Muistelmia kuolleesta talosta* suomennoksen vuonna 1888. Kokonaisuudessaan *Oblomov*-romaani ilmestyi kuitenkin ensi kerran vasta vuonna 1908 Ilmari Calamniuksen (Kianto) suomennoksena.

Lojaalin suomalaisen perikuva

Kuten esimerkiksi Max Engman (2004, 442) on tutkimuksissaan todennut, Pietari oli 1870-luvulla maailman suurin suomenkielinen kaupunki. Siellä oli suomenkielisiä liki kaksinkertaisesti Helsinkiin nähden. Ruotsinkielistä poliittista tai kulttuurista hegemoniaa ei Pietarissa ollut, minkä johdosta kaupungista Nevan rannalla kasvoi muun muassa seurakunnan koulun eli Suomen ensimmäisen oppikoulun puitteissa varhainen suomalaisuuden keskus. Samanaikaisesti Pietari oli monikielinen metropoli, ja ”Suomen alamaiset olivat kielellisesti suhteellisen kirjavaa joukkoa” (emt., 360).

Tämän artikkelin aineiston muodostavat pikku-uutiset, joissa esiintyy arvoituksellinen suomentaja ja suomalais-venäläisen kulttuuridialogin agentti herra Grosswald. *Novosti*-lehti näyttää olevan ensimmäisten Grosswald-uutisten lähde, ja siksi epäilykset kohdistuvat Pietarin ”reporttereiden kuninkaaseen” eli Julius Schreieriin. Hänen kiistanalaiseen profiiliinsa moinen valeutinen sopisi hyvin, ja tuon ajan *Novostin* uutisointi oli yleisestikin epäluotettavaa. Joku tai jotkut toimittajat kuitenkin jatkoivat Grosswald-tarinaa julkaisten pikku-uutisia eri pietarilaislehdissä aina vuoteen 1892 saakka. Nämä uutiset kytkeytyvät monin tavoin Pietarin suomalaisen väestön elämään ja heitä koskettaviin ajankohtaisiin kulttuuri- tai poliittisen elämän tapahtumiin. Grosswald vaikuttaa toimineen kaivattuna välittäjähahmona aikana, jolloin venäläis-suomalaisen kulttuurivaihdon toimintamuodot eivät olleet lainkaan vakiintuneet. Venäläistä kirjallisuutta ei tuolloin vielä niteinä suomennettu, ja ilmestyneet käännökset olivat varsin satunnaisia sanomalehdissä ilmestyneitä novelleja tai jatkokertomuksia. Hyvä esimerkki tästä satunnaisuudesta on Turgenevin *Ravintola tien syrjässä* venäläisen kirjallisuuden ensimmäisenä suomennosnaitena, sillä sitä ei todellakaan voi pitää keskeisenä teoksena tekijänsä tuotannossa. Fiktiivisten uutisten synnyttämä ajatus Grosswaldista Krylovin suomentajana on ymmärrettävämpi venäläisestä näkökulmasta, sillä Krylov oli valtavan suosittu kirjailija 1800-luvun Venäjällä. Samassa yhteydessä Grosswald esiintyy myös fennougristi-kielentutkijoiden peilimäisenä heijastuksena, koska hänen aiheenaan on myös julkaista Suomesta keräämiään lauluja ja legendoja.

Grosswaldin väitetty osallistuminen Venäjän-Turkin sotaan suomalaisena vapaaehtoisena on jo selkeämmin poliittisesti motivoitu uutinen. Hänet esitettiin keisarikunnan näkökulmasta ihanteellisena pietarinsuomalaisena, joka osoitti eri tavoin lojaaliuttaan liberaalia ja Suomessa yleisesti arvostettua tsaari Aleksanteri II:ta sekä tämän tultua murhatuksi Aleksanteri III:ta kohtaan. Selkein osoitus Grosswaldin lojaaliudesta on näkyvä osallisuus Aleksanteri III:n

ja Maria Fjodorovnan kruunajaisissa, niiden Pietarin-juhlallisuuksissa. Tässä yhteydessä herra Grosswaldin hahmo saa myös erityistä poliittista väriä, kun hän päätyy välillisesti osalliseksi svekomaanien ja fennomaanien kielikiistaan. Vaikuttaa ilmeiseltä, että tämä juuri oli herra Grosswaldin ilmestymisen syy ja tarkoitus – nostaa Venäjän kannalta poliittisesti vaaratonta suomen kielen ja suomalaisen kulttuurin asemaa ruotsin kustannuksella, antaa signaalia pietarinsuomalaisten uskollisesta alamaisuudesta keisarikuntaa kohtaan ja toimia siten Suomea ja Venäjää lähentävänä kulttuuripoliittisena tekijänä. Sikäli kun 1880-luvulla suhteet suomalaisten ja venäläisten välillä alkoivat kiristyä, myös myytti keisarikunnan uskollisesta alamaisesta heräsi eloon ja tuli tarpeeseen Venäjän julkisessa sanassa (ks. esim. Guzairov 2012). Pikku-uutisten sankarin vaikutus ei maiden välisissä suhteissa tai todellisessa käännöshistoriassa varmasti ollut lainkaan merkittävä, mutta oman aikansa tapahtumien, kulttuurienvälisen dialogin ja pietarinsuomalaisten ylijärjestyksen kulttuurielämän heijastajana herra Grosswaldin tarina hakee vertaistaan.

Viitteet

- 1 Artikkelin on osa Helsingin yliopiston tutkimushanketta *Venäläinen kirjallisuus ja Suomi*, joka Raija Rymin-Nevalinnan rahaston sekä Suomen Kulttuurirahaston tuella selvittää venäläisen kirjallisuuden suomennosten sekä suomalaisen kirjallisuuden venäjännösten historiaa. Suppeampi venäjänkielinen versio tästä artikkelista on ilmestynyt *Literaturny fakt* -lehdessä (Huttunen 2018).
- 2 K. Suomalaisen kirje W. Söderströmille 23.6.1906. Kansallisarkisto 108, WSOY:n arkisto.
- 3 Sergei Životovskin kirje Suomalaiselle 14.2.1907. Helsingin yliopiston kirjearkisto 394. K.G.S. Suomalaisen arkisto. Životovski muutti Helsinkiin vuonna 1919, käsikirjoitti elokuvan *Bolshevismien ikeen alla* (1919) sekä näytelmiä, toimitti *Ogonjok*-lehteä ja järjesti henkilökohtaisen näyttelyn. Muutti Amerikkaan vuonna 1922.
- 4 Kertomus ilmestyi *Keski-Suomen* vuoden 1876 numeroissa 1-10. Vuoden 1876 alusta *Keski-Suomea* päätoimitti K.J. Gummerus, jonka aikana lehdessä ilmestyi runsaasti kaunokirjallisuutta, etenkin pitkiä novelleja tai pienoisromaaneja. Lehti oli omaksunut vuodesta 1873 uuden jatkokertomusten julkaisumuodon eli ”alakerran”, jotka voitiin helposti leikata irti ja koota yhdeksi pitemmäksi kertomukseksi. (Tommila 1970, 150–151.)
- 5 Syyskuun 1876 numerossa ilmestyneessä arvostelussa Suomalainen kritisoi Turgenev-tekstin valintaa, sillä se ei hänen mukaansa kuulunut tekijän parhaimmista. Käännöksen hän arvioi kelvolliseksi ja puuttui vain joihinkin sanavalintoihin ja kääntäjän tekemiin ratkaisuihin arviossaan. Samalla hän myös mainitsee oman Puškin-suomennoksensa olevan pian tulossa.
- 6 Ottaen huomioon, että Turgenevin kertomus oli ilmestynyt *Russki vestnik* -lehdessä vasta alkuvuodesta 1869, oli käännösaie yllättävän ripeä. Julius Krohn oli Sveitsissä keväällä 1869, joten hän on saattanut siellä tutustua tekstiin alkukielellä, jota hän osasi.
- 7 Palander kirjoitti myös venäjänkielisen Helsinki-oppaan *Putevoditel po Gelsingforsu* (1873) ja käänsi suomesta venäjäksi Julius Krohnin eli Suonion kertomuskokoelman *Kuun tarinoita* (*Rasskazy luny*, 1879) ja ruotsista venäjäksi tiedemies E.G. Laxmanin (1737–1796) elämäkerran (Lagus 1890). Tässä työssä häntä auttoivat professorit Jakob Grot ja Stepan Baranovski.
- 8 ”Anteckningar (innehållande biografiska uppgifter, personliga minnen, en historik över Terdisholm, m. m.) av K. Sev. Ahonius”. [Ben Hellmanin hallussa].

- 9 Suomennos tässä ja muualla artikkelin kirjoittajan.
- 10 Schreieristä tuli myös kaunokirjallisuuden hahmo, sillä Anton Tšehov mainitsee hänet parissakin kertomuksessaan, kuten myös Vladimir Nemirovitš-Dantšenko, ja muutamat satiirilehdet innostuivat tekemään Schreieristä karikatyyrit. (ks. Stepanov 2017, 131–132.)
- 11 Mainittakoon, että samannimistä lehteä *Suomalainen* oli Suomessa julkaissut K.A. Gottlund jo 1840-luvulla. Tuo lehti oli myös erinomaisen kiinnostava venäläisen kirjallisuuden suomenno-shistorian kannalta.
- 12 Thomas Frimanin ansioihin lukeutui jo 1840-luvulla tehtyjä venäläisen kirjallisuuden suomennoksia. Erityisen tuottelias hän näyttää olleen vuonna 1849, jolloin ilmestyi paitsi ortodoksisten tekstien käännöksiä, myös hänen Viipurissa julkaistut venäläistä 1840-luvun realismia heijasteleva kertomuksensa *Suomen Rahwaan olo Pietarissa. To'ellinen tapaus* sekä sen jatko-osaksi tulkittava kokoelma *Satuja. Lukemisia Suomen Rahwaalle Wiipurista II*. (Ks. Friman 1849a ja 1849b.)

Lähteet

Lehtiaineisto

- Bibliograf (1885), I.S. Turgenevin valitut teokset 10/1885.
- Helsingfors Dagblad (1879), Finn 13.12.1879, 3.
- Hufvudstadsbladet (1882), Herre Grosswald 30.8.1882.
- Kaiku (1880), Herra Grosswald tekee ihmeitä 3.1.1880, 4.
- Karjala (1879), Käännöksiä 31.10.1879, 3.
- Molva (1879), Meille kerrotaan 29.11.1879, 2.
- Morgonbladet (1879a), Finn 15.12.1879, 2
- Morgonbladet (1879b), Herra Grosswald tekee ihmeitä 23.12.1879, 3.
- Novoje obozrenije (1889), E. Grosswald 24.5.1889.
- Novoje vremja (1879a), Olemme kuulleet 21.8.1879, 3.
- Novoje vremja (1879b), Pietarin Viikko-Sanommat kirjoittaa 22.12.1879, 3.
- Novosti (1875), Krylovin faabelien käännös 31.5.1875, 1.
- Novosti (1879), Puškinin biografia suomeksi 4.10.1879, 3.
- Novosti (1882), Olemme saaneet kuulla 6.4.1882, 3.
- Novosti (1883), Eilen, kruunajaisjuhllisuuksien toisena päivänä 18.5.1883, 3.
- Novosti (1885), Turgenevin valitut teokset 30.8.1885, 2.
- Nya Pressen (1883), Famöse Grotzvald 3.6.1883, 3.
- Nya Pressen (1892), Merkillinen herra tuo Grosswald! 6.3.1892, 3.
- Pietarin lehti (1879), Vähällä Pietarin suomalaiset koulut 13.7.1879, 1.
- Pietarin Viikko-Sanommat (1879), Herra Grosswald tekee ihmeitä 6.12.1879, 2.
- Pietarin Viikko-Sanommat (1881), Rovasti Öhqvist kutsui 8.5.1881.
- Pietarin Viikko-Sanommat (1882), Herra Grosswald aikoo 16.4.1882, 1.
- Pohjois-Suomi (1879), Suomalainen 20.12.1879, 2.
- Päijänne (1879a), Käännöksiä 30.10.1879, 4.
- Päijänne (1879b), Herra Grosswald tekee ihmeitä 31.12.1879, 3.

Päijänne (1882), Herra Grosswald 6.9.1882, 2.
 Savo (1881), Suomalaisia kansanlauluja keräämään 29.4.1881, 3.
 Savonlinna (1879), Herra Grosswald tekee ihmeitä! 27.12.1879, 3.
 St. Petersburger (1881), Herold Sammlung finnischer Volkslieder 8.4.1881, 4.
 Syn Otetšestva (1892), Venäläisten kirjailijoiden teosten 5.1.1892, 3.
 Uusi Suometar (1873), Suomalainen teatteri 8.12.1873, 2.
 Uusi Suometar (1877), Suomalaisia sodassa 27.8.1877.
 Uusi Suometar (1882), Herra Grosswald 29.2.1882, 2.
 Uusi Suometar (1879a), Paljonko perää tässä huhussa 5.9.1879, 3.
 Uusi Suometar (1879b), Käännöksiä 20.10.1879, 3.
 Uusi Suometar (1879c), Suomalainen 12.12.1879, 5.
 Uusi Suometar (1879d), Herra Grosswald tekee ihmeitä 22.12.1879, 2.
 Uusi Suometar (1885), Turgenevin valitut teokset 15.9.1885, 2.
 Uusi Suometar (1892), Merkillinen herra tuo Grosswald! 5.2.1892, 3.
 Wiborgs Tidning (1879), Finn 13.12.1879, 1.
 Viipurin Sanomat (1892), Merkillinen herra tuo Grosswald! 6.3.1892, 3.
 Vsem (1889), Myrskyä esitetään Pietarissa 14.10.1889, 251.

Kirjallisuus

- Aalto, Pentti (1987), *Modern Language Studies in Finland 1828–1918*. Helsinki: The Finnish Society of Sciences.
- Aspelin-Haapkylä, Eliel (1906), *Suomalaisen teatterin historia, I*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- Aspelin-Haapkylä, Eliel (1907), *Suomalaisen teatterin historia, II*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- Aspelin-Haapkylä, Eliel (1912), *Muoto- ja muistikuvia*. Helsinki: Otava.
- Byckling, Liisa (2015), *Otraženie russkoi duši v zerkale severa. Finsko-russkie teatralnye svjazi*. Sankt-Peterburg: Aleteija.
- Dostojevski, Feodor (1996), *Kirjailijan päiväkirja*. Suom. O. Kuukasjärvi. Helsinki: Otava.
- Engman, Max (2004), *Pietarinsuomalaiset*. Helsinki: WSOY.
- Flink, Toivo (2000), *Maaorjuuden ja vallankumouksen puristuksessa. Inkerin ja Pietarin sivistys-, kulttuuri- ja isetuntopyrkimyksiä vuosina 1861–1917*. Turku: Turun yliopisto.
- Friman, Thomas (1849a), *Suomen Rahwaan olo Pietarissa. To'ellinen tapaus*. Wiipuri: A.F. Sederwaller.
- Friman, Thomas (1849b), *Satuja. Lukemisia Suomen Rahwaalle Wiipurista II*. Wiipuri: A.F. Sederwaller.
- Friman, Thomas (1870), Tyhménit. – *Pietarin lehti* nrot 1–10.
- Gogol, Nikolai (1872), Nevskin prospekti. Jutelma. – *Pietarin Sanomat* nrot 22–30.
- Gogol, Nikolai (1882), Muotokuva. – *Pietarin Viikko-Sanomats* nrot 1–15.
- Gogol, Nikolai (1882), *Reviisori*. Suom. A. Hjelt. Helsinki: J. Länkelän kustannus.
- Gontšarov, Ivan (1894), *Oblomovin unelma. Kuvauus wenäläisistä oloista*. Suom. A.F. H[assel]. Jyväskylä: Jyväskylän kirjapaino.
- Guzairov, Timur (2012), Konstruivovanie etnopolitičeskogo obraza: finskie ”tuzemtsy” i ”vernopodannye” Rossiiskoi imperii. – *Russian Literature* LXXI:II, 157–171. DOI: <https://doi.org/10.1016/j.ruslit.2012.04.009>
- Haltsonen, Sulo (1965), *Entistä Inkeriä. Inkerin suomalaisasutuksen vaiheita ja kulttuurihistorian piirteitä*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- Hellman, Ben (2008), A Visitor and a Letter: Ivan Turgenev's Finnish Contacts. – *S ljubovyju k slovu. Festschrift in Honour of Professor Arto Mustajoki on the Occasion of his 60th Birthday*. Ed. Jouko Lindstedt et al. Helsinki: Helsingin yliopisto, 59–67. <http://www.helsinki.fi/slavicahelsingiensia/preview/sh35/pdf/5.pdf>.
- Huttunen, Kalervo (1981), *Pietarin suomenkielisen lehdistön alkuvaiheet vuosina 1870–1883. Pro gradu -tutkielma*. Helsinki: Helsingin yliopisto.
- Huttunen, Tomi (2018), Gospodin Grosswald tvorit tšudesa: k istorii rannih uspehov russkoi literatury v Finljandii. – *Literaturny fakt* 9, 264–281. DOI: <https://doi.org/10.22455/2541-8297-2018-9-264-281>
- Karhu, Eino (1962), *Finljandskaja literatura i Rossia, 1800–1850*. Tallinn: Estonskoje Gosudarstvennoje Izdatelstvo.

- Karhu, Eino (1964), *Finljandskaja literatura i Rossija, 1850–1900*. Moskva, Leningrad: Nauka.
- Kauppinen, Eino (1952), *Kirjallinen kuukauslehti. Vaiheet, sisällyt, merkitys*. Helsinki: Otava.
- Ketola, Kari (2004), Suomalaiset Moskovan stipendiaatit 1812–1917. – *Venäjän kahdet kasvot. Venäjäkuva suomalaisen identiteetin rakennuskivenä*. Toim. Timo Vihavainen. Helsinki: Edita, 53–77.
- Ketola, Kari (2007), *Ryssän koulussa. Suomalaiset Venäjän stipendiaatit autonomian aikana 1812–1917*. Vammala:
- Kivistö, Sari & Paloposki, Outi (2007), Samuli Suomalainen. – *Suomennoskirjallisuuden historia I*. Toim: Urpo Kovala, H.K. Riikonen, Pekka Kujamäki & Outi Paloposki. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, 207–211.
- Krylov, Ivan (1913), *Tarinoita*. Suom. Sakari Putro. Helsinki: Kirja.
- Lagus, Wilhelm (1890), *Erik Laxman. Ego žizn, putešestvija, issledovanija i perepiska*. Ven. E.W. Palander. Sankt-Peterburg: Akademija Nauk.
- Mostovskaja N.N. (2003), *Letopis žizni i tvorišestva I.S. Turgeneva (1876–1883)*. Sankt-Peterburg: Nauka.
- Muratova K.D. (1974), *Bibliografija literatury ob A.N. Ostrovskom 1847–1917*. Leningrad: Nauka.
- Nivala, Asko, Salmi, Hannu & Sarjala, Jukka (2018), History and Virtual Topology: The Nineteenth Century Press as Material Flow. – *Historiein* 17:2, DOI: <http://dx.doi.org/10.12681/historiein.14612>
- Palander, E.W. (1880), Uebersicht der neueren russischen Literatur von der Zeit Peters der Grossen bis auf unsere Tage. – *Hämeenlinnan normalilysei: kertomus lukuvuodesta 1879–1880*. Toim. J.G. Geitlin. Hämeenlinna: SKS, 1–91 [43–134].
- Paloposki, Outi (2015), Suomentaja kansanvalistajana: Karl Gustaf Samuli Suomalainen ja Suuret Keksinnöt. – *Kasvatus ja Aika* 9:1, 26–40.
- Puškin, Aleksandr (1876), *Kapteenin tytär*. Suom. Samuli S[uomalainen]. Helsinki: W. Churberg.
- Riikonen, Hannu K. (1989), *Maailmankirjallisuuden yleisesitykset Suomessa*. Helsinki: SKS.
- Saltykov-Štšedrin, Mihail (1899), Kertomus siitä, kuinka yksi talonpoika ruokki kahta kerralla. Suom. Y[rjö] W[ichmann]. – *Valvoja* V–VI.
- Saltykov-Štšedrin, Mihail (1907), *Valittuja satiireja*. Suom. Robert A. Seppänen. Helsinki: Kansa.
- Sonina, E.S. (2004), *Peterburgskaja universalnaja gazeta kontsa XIX veka*. Sankt-Peterburg: Izdatelstvo S.-Peterburgskogo universiteta.
- Sonina, E.S. (2009), Vzlety i padenija peterburgskogo izdatelja: O.K. Notovitš i gazeta “Novosti”. – *Izvestija Uralskogo gosudarstvennogo universiteta* 1:4, 85–94.
- Stepanov, Stanislav (2017), ”Korol reporterov” Julii Schreier. – *Vestnik SPbGUKI* 1:30, 129–133.
- Suistola, Jouni & Tiilikainen, Heikki (2014), *Sodassa vieraalla maalla. Suomalaiset Turkin sodassa 1877–1878*. Jyväskylä: Atena.
- Sulkunen, Irma (2004), *Suomalaisen Kirjallisuuden Seura 1831–1892*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- S[uomalainen], K.G.S. (1876), [Arvostelu]. – *Kirjallinen Kuukauslehti* 9, 218–219.
- Suonio [Krohn, J.] (1879), *Rasskazy luny*. Ven. E.W. Palander. Helsingfors, 1879.
- Tiitinen, I. (1972), Idealismi ja realismi. Kaarlo Suomalainen (Samuli S.) ja 1800-luvun loppupuolen keskustelu kirjallisesta realismista Suomessa. Pro gradu -tutkielma. Helsingin yliopisto.
- Tommila, Päiviö, Landgren Lars & Leino-Kaukiainen Pirkko (toim.) (1988), *Suomen lehdistön historia I. Sanomalehdistön vaiheet vuoteen 1905*. Kuopio: Kustannuskiila.
- Turgenev, Ivan (1863), Faust. Berättelse i nio brev. – *Helsingfors Tidningar* 79–88.
- Turgenev, Ivan (1873a), Lïgov. Suom. A.G. – *Suomen Kuvalehti* 6–7, 63–65; 75–76.
- Turgenev, Ivan (1873b), Pjotr Petrovitsh Karatajev. – *Suomen Kuvalehti* 2–3, 2–3; 75–76.
- Turgenev, Ivan (1876), *Ravintola tien syrjässä*. Jyväskylä: Weilin+Göös, 1876.
- Turgenev, Ivan (1968), *Polnoe sobranie sošinenii i pisem v 28 tt.: Pisma 1880–1882 XIII:1*.
- Varentsova E.M. (2016), Novyi kommentarii k pismu I.S. Turgeneva k E.W. Palanderu. – *Spasski vestnik* 13, 130–132.
- Venok (1880), *Venok na pamjatnik Puškinu. Puškinskie dni v Moskve, Peterburge i provintsii*. Sankt-Peterburg.
- Vihavainen, Timo (2004), Suomen suuriruhtinaskunta – osa valtakuntaa, mutta ei Venäjää. – *Venäjän kahdet kasvot. Venäjäkuva suomalaisen identiteetin rakennuskivenä*. Toim. Timo Vihavainen. Helsinki: Edita, 17–32.